

УДК 94(477)

Андрій Цаль

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ В'ЯЧЕСЛАВА БУДЗИНОВСЬКОГО

У статті проаналізовано становлення світогляду В'ячеслава Будзиновського. Визначено основні чинники, що впливали на формування його громадських та політичних поглядів.

Ключові слова: світогляд, політичні погляди, В. Будзиновський, М. Драгоманов, І. Франко.

Актуальність теми визначається необхідністю дослідження формування світогляду В. Будзиновського, його вплив на подальшу громадсько-політичну та науково-публіцистичну діяльність як державного діяча в Східній Галичині в кінці XIX – на початку XX ст.

Мета дослідження полягає в осмисленні основних чинників, що мали визначальне значення у становленні В. Будзиновського як особистості.

Об'єкт дослідження – суспільно-політичні, культурно-освітні та правові чинники, поширені у Східній Галичині досліджуваного періоду.

Предмет дослідження – особливості формування світогляду В. Будзиновського.

Певні аспекти досліджуваної проблеми вже частково висвітлені у працях краєзнавців. Окремі фактичні відомості з юнацьких років життя знаходимо у працях Б. Мельничука [1], В. Ханаса [2], Х. Весни [3], І. Прокопів [4], В. Гаврилишина [5]. Однак на сьогодні зазначена тема не знайшла системного і цілісного аналізу, що визначає новизну запропонованої публікації.

Життєвий шлях В. Будзиновського представлений багатогранною громадсько-політичною, науковою та публіцистичною діяльністю. Свого часу він зробив вагомий внесок у літературний, публіцистичний, а головне – політичний розвиток Східної Галичини, завжди виступав як захисник українського народу. В. Будзиновський є різнобічною і знаковою постаттю в українському суспільно-політичному, національному та культурному процесах кінця XIX – початку XX ст. Тому вивчення його творчої спадщини вказує не лише на вагоме значення цієї особистості для історії українського народу, а й дає змогу краще пізнати обставини становлення української національної думки, відродження західноукраїнських земель у той час, з'ясувати причини і характер подій, що відбувалися в Східній Галичині загалом.

Важливу роль у формуванні світогляду та утвердженні громадянської позиції В. Будзиновського відіграли місце народження, родинне коло, роки навчання, перший громадсько-політичний, публіцистичний редакторський досвід.

Час, у який народився В. Будзиновський, був нелегким і значною мірою визначальним для історії краю. Аналізуючи історію Східної Галичини другої половини XIX ст., історик І. Кривецький відзначав: "1860–70-і роки – це переломний час в політичній історії Галичини. Після змін, які в тих часах пережила австрійська держава (перехід від абсолютизму й централізму до конституціоналізму й автономізму, впровадження так званого австро-угорського дуалізму), а які розуміється не могли не мати великого впливу також на політичне життя Галичини" [6, с. 22]. У цей час жили і творили такі великі українці, як: М. Грушевський, М. Драгоманов, І. Франко, В. Гнатюк, В. Стефаник, А. Шептицький, Є. Олесницький, К. Трильовський та інші. Серед плеяди східногалицьких діячів виступає яскрава постать В. Будзиновського.

До недавнього часу офіційною датою народження В. Будзиновського вважалося 30 січня 1868 р. і саме ця дата подається в усіх довідкових виданнях. Однак серед документів, що зберігаються у Державному архіві Тернопільської області нами виявлено матеріали, що дають змогу встановити точну дату народження В'ячеслава Титовича Будзиновського. В'ячеслав (Wenceslaus – так у документі) народився 20 січня 1868 р. [7, арк. 13]. Інші дослідники, такі, як Б. Мельничук подають дату народження 30 січня 1868 року [1, с. 3–6], а М. Чернопиский датою народження вважає кінець 1867 року [8]. Дату 20 січня 1868 р. підтверджують праці В. Ханаса, який одним із перших подає детальні біографічні дані ранніх років життя В'ячеслава Будзиновського [3, с. 5]. "Тернопільський енциклопедичний словник" також подає датою народження 20 січня 1868 р. [9, с. 193].

Дещо інші дані про народження В. Будзиновського подає автор статті "Співець козацької слави" Х. Весна, що посилається на редактора й упорядника тому В. Будзиновського "Осаул Підкови" – Р. Горака. Він наводить цитату зі спогадів В. Будзиновського, і подає її так: "В метриці якою я легітимувався до половини 1890-х років, – писав В. Будзиновський, – датою моїх уродин був день 20 січня 1868 р. Цю метрику я затратив і в 1897 році дістав дублікат ч. 88, в котрім стоїть, що родився 30 січня 1868 р. Моя мама не раз казала мені, що в метричальній книзі дата моїх народин вписана фальшиво, бо я народився при кінці грудня 1867 р. Казала ще котрого дня, та я забув. Парох Баворова коло Тернополя котрий мене хрестив, вписав це до метричальної книги не зараз, а

пізніше, перескочивши Новий рік" [3]. Залишається нез'ясованим чому В. Будзиновський точно не пам'ятає свою дату народження, яку, як він писав, йому розповіла його мати, однак можна зробити висновок, що цей короткий уривок його спогадів і призвів до невідповідності різних дат його народження у дослідників.

Проаналізувавши першоджерело, яким є метрична книга, про народження по с. Баворів, Заставне, Грабківці, Білоскірака (сучасний Тернопільський район) за 1866 – 1900 роки, приходимо до висновку, що 20 січня 1868 р. є достовірною датою народження В. Будзиновського [7, арк. 13].

Достеменно відомо, що В. Будзиновський народився у с. Баворів, що знаходиться за 20 кілометрів на південь від Тернополя у будинку під номером 1. Є відомості, що повитухою була Гелена Бутинська. Охрещений він був не одразу після народження, а 10 лютого 1868 р. Ймовірно через несприятливі погодні умови батьки не хотіли піддавати загрозі здоров'я маленького В'ячеслава. Обряд хрещення проходив у греко-католицькій церкві с. Баворів [7, арк. 13]. Його здійснив отець Іван Білінський з Баворова. У метричному записі про народження, у графі "батьки" є відомості про те, що дідусем В'ячеслава був Євстахій Будзиновський [7, арк. 13], який був першим у роді священиком, навчався у Львівському університеті разом із М. Шашкевичем і М. Устияновичем [3].

Є відомості, що його батько В'ячеслава – Тит Євстахович Будзиновський відкрито позиціонував себе поляком. У побуті розмовляв польською і заперечував своє українське походження. На момент народження сина Тит Будзиновський учителював у с. Баворові (кінець 1860 – початок 1870-х рр.) і був відомий своїми винаходами у механіці, які першим з українців зареєстрував у патентній службі Австро-Угорщини [9, с. 193]. Батька В'ячеслава Будзиновського можна з упевненістю віднести до тогочасної інтелігенції (до кінця життя видав декілька популярних книжок) і як наслідок він подбав, щоб В'ячеслав здобув хорошу освіту.

Мати В. Будзиновського – Ядвіга Будзиновська (дівоче прізвище – Вайнард), дочка Йозефа Вайнарда і Климентини Едер [7, арк. 13]. На жаль, інших відомостей про матір досі не виявлено.

В. Будзиновський походив зі змішаної родини: за його словами: "тато моєї мами був німцем з Чехії і звався Вайнер, мама мами була чешкою і звалась Едер. Тато мого батька був українцем, а мати батька – полькою..." [5, с. 8].

Внаслідок постійних переїздів батька, В. Будзиновський з Баворова потрапляє до Львова, у якому розпочинає навчання спочатку в Львівській польській, а згодом в українській гімназії. Беручи до уваги пропольське середовище, у якому виховувався молодий В. Будзиновський, закономірним явищем стало його навчання саме у польській гімназії. Однак формування світогляду юнака відбувалося не лише у вузькому сімейному колі.

Починаючи з 70-х років XIX ст. на території Східної Галичини поширюються ідеї лібералізму, які згодом, під впливом творчості М. Драгоманова трансформуються у радикально-демократичні погляди, що мали значний вплив на формування особистості В. Будзиновського. Світоглядні зміни у В. Будзиновського відбулися під впливом знайомства з І. Франком, М. Драгомановим, М. Павликом та іншими передовими людьми того часу [10, с. 4].

І. Франко відносив В. Будзиновського до молодшого покоління письменників і громадських діячів "котрі виросли під впливом польського позитивізму та соціального демократизму" [11, с. 87]. Критик вважав, що представники молодшої української інтелігенції, до якої відносив і В. Будзиновського у своїй діяльності були близькими до імпресіонізму та неоромантизму [11, с. 87].

Польську гімназію він покидає в останніх класах через знайомство з І. Франком, М. Павликом, а згодом і М. Драгомановим. Про вплив творчості М. Драгоманова на формування світоглядних позицій В. Будзиновського йдеться у нарисі В. Будзиновського "Історія національної думки на тлі моїх споминів" [10, с. 4]. До української гімназії у Львові В. Будзиновський вступає у 1886 році, у якій існував таємний гурток патріотичної молоді, що друкував на гектографі газету, записи народних пісень, мав бібліотеку [10, с. 4].

У листі Б. Бачинського до В. Будзиновського, датованому 20 квітня 1887 р., є підтвердження заснування ним бібліотеки. Б. Бачинський позитивно оцінював прагнення молодого гімназиста, але його насамперед цікавило те, якою буде бібліотека, які саме книги у ній будуть і яку проблематику вона висвітлюватиме [12, арк. 86].

В. Будзиновський дає свою відповідь на те, що бібліотека систематично висвітлюватиме суспільно-політичні питання, які він вважав найважливішими, з метою формування з українського селянина свідомого громадянина [12, арк. 86]. Гурток ставив перед собою мету, за словами В. Будзиновського, "розбудити до самопізнання люд, показати йому його силу і кривди які йому чинять" [12, арк. 167]. У його планах було за рахунок членських внесків, зібраних створеними комітетами, видавати спеціальний календар, через який передбачалося поширювати свої ідеї [12, арк. 168–169].

В. Будзиновський звертався до Б. Бачинського, який тоді перебував у Стрию з проханням надати матеріальну допомогу у видавничій справі його гуртка [12, арк. 172–173]. Такі відомості дають нам підставу вважати, що ще з гімназійних років В. Будзиновський розпочинає активну просвітницьку роботу. Гурток видавав книги, але вони після проходження цензури, за словами самого В. Будзиновського, потрапляли "через руки прокуратури в поліційну піч" [12, арк. 153]. У листі до М. Драгоманова він писав про те, що гурток здобув значний вплив, його праця в основному скеровувалася на учнів середніх шкіл. Відсутність літератури, особливо українською мовою, спонукала молодих людей до самостійного видання та пошуку літератури. В. Будзиновський вважав, що їх гурток виник під впливом польських книг, яких теж було обмаль [12, арк. 154]. У листі він просив М. Драгоманова надіслати його книги для поповнення бібліотечного фонду товариства і подавав наступну адресу: школа Лісова у Львові, В'ячеславу Будзиновському [12, арк. 157]. На період свят чи канікул у навчальних закладах В. Будзиновський просив надсилати літературу на іншу адресу: В. Б. вул. Сніжна, м. Львів [12, арк. 158]. Ймовірно за цією адресою у Львові проживав юнак під час навчання.

В українській гімназії він навчався з Ю. Бачинським і К. Студинським, і активно залучався до громадської праці. 1886 року він розпочинає редагувати польський часопис просоціалістичної орієнтації "Праця", який видавав Й. Данилюк [10, с. 4]. Серед його однокласників і друзів були майбутні письменники Л. Лопатинський та О. Маковей, педагоги і диригенти І. Левицький й П. Нижанківський, композитор Є. Купчинський, піаніст і автор музичних творів Д. Леонтович, брат академіка-географа С. Рудницького, юрист А. Рудницький. До речі, про гімназійне товариство видав книжку-спогади "Історія однієї громади" О. Маковей [13, с. 2].

У Львові В. Будзиновський швидко долучився до бурхливого громадсько-політичного життя столиці краю, здобув авторитет серед українського студентства, увійшовши до його керівних органів. Упродовж 1887–1888 рр. відбулися значні зміни у житті та світогляді В. Будзиновського. 1887/1888 навчального року В. Будзиновський не відвідував гімназію, а самостійно готувався до випускних іспитів. Соціалістичні ідеї все більше захоплюють молодого юнака і він прагне їх поширювати серед молоді. В. Будзиновський спільно із своїм товаришем, студентом політехніки Станіславом Козловським, започатковує у 1888 р. молодіжний журнал "Товариш". Із запрошенням до співучасті у творенні часопису видавці звернулися до І. Франка і М. Павлика. До редакційної колегії також входили О. Маковей, М. Ганкевич, К. Трильовський та О. Терлецький, а технічним редактором став І. Франко. Попередньо було обумовлено, що статті у журналі можна друкувати лише за одноголосною згодою редколегії [2, с. 5]. На В. Будзиновського накладався обов'язок збору коштів на чергове видання [1, с. 3].

Перший номер "Товариша" вийшов 10 липня 1888 р. У ньому була надрукована перша україномовна стаття В. Будзиновського "Сільське робітниче питання" (рецензія на німецьку книжку) [4, с. 167]. Беручи до уваги те, що до редколегії входили відомі на той час діячі, то журнал мав досить непогані перспективи, але вже перший тираж став причиною різних поглядів та думок. І саме тому творча співпраця молодого колективу тривала недовго. В. Будзиновський звинуватив І. Франка у відході від колегіальності у виборі матеріалів. Це стосувалося критичної рецензії М. Драгоманова на брошуру О. Кониського "Етнографія слов'янства" та антисемітського вірша М. Старицького, які І. Франко опублікував, не отримавши згоди редколегії. Ці незгоди призвели до того, що В. Будзиновський разом із декількома товаришами вийшов із редакції і на цьому перший номер "Товариша" залишився єдиним [10, с. 4]. Однак необхідно підкреслити, що його поява була помітним явищем в історії суспільно-політичної думки в Україні. По-перше, "Товариш" символізував початок руху студентів на захист своїх політичних прав; по-друге, на арену політичної боротьби виходила нова генерація політиків [4, с. 167]. В. Будзиновський вперше на сторінках "Товариша" спробував свої сили як публіцист.

У 1888 р. В. Будзиновський вступає до Львівського університету на природниче відділення філософського факультету, але не залишається осторонь громадського життя і активно бере у ньому участь. За організацію студентського протесту у міській ратуші 8–9 березня 1889 р. проти нового закону про заборону соціалістичних організацій, його відраховано з університету 21 березня 1889 р. з декількома товаришами. План навчатися у Цюриху в Швейцарії не здійснився і в 1889 р. В. Будзиновський поступає у Віденський університет, у якому вивчає медицину. Тут він вступає в студентське товариство "Січ" і спільно з Іваном Гриневицьким веде гостру боротьбу з аполітичною молоддю та прихильниками інших політичних напрямків. Відень значною мірою сприяв еволюції політичних поглядів молодого політика, тому що саме там формувалися ідеї національно-визвольних рухів не лише українських патріотів. Він спілкувався з чеською молоддю, лідерами австрійських соціал-демократів, у програмі яких ще з 1889 року стояло питання про федеративний устрій національно-строкатої Австро-Угорської монархії [3, с. 4].

Отже, формуванню В. Будзиновського як особистості та його національно-патріотичних і політичних поглядів слугувало навчання з його своєрідною внутрішньою атмосферою і глибокими народними традиціями, а також знайомство з творчістю визначних українців, які жили і творили в той час. В цей період відбувалося становлення його суспільно-політичних поглядів, утвердження громадянської позиції, що остаточно сформувалася у 1890 р., коли В. Будзиновський стає одним із співзасновників Русько-української радикальної партії.

Список використаних джерел

1. Мельничук Б. Доля В'ячеслава Будзиновського / Б. Мельничук // В. Будзиновський. Наші гетьмани. – Тернопіль, 1990. – С. 3 – 6.
2. Ханас В. Найрадикальніший серед руських радикалів/ В. Ханас // Селянська доля. – 30 січня 1993. – С.5.
3. Весна Х. Співець козацької слави / Х. Весна // Вільне життя. – 11 квітня 1991.
4. Прокопів І. В'ячеслав Будзиновський (30.I.1868–14.II.1935) – публіцист і письменник / І. Прокопів // Український календар. – 1968. – Варшава, 1968. – С.166–167.
5. Гаврилишин В. Будзиновський повертається... / В. Гаврилишин // Калейдоскоп. – 20 лютого 1993. – С. 8.
6. Кревецький І. З секретів польської політики у Галичині 60–70 рр. м. ст. / І. Кревецький // Літературно-науковий вісник. – 1911. – Т. 55. – С. 22.
7. Державний архів Тернопільської області, ф. 487, оп. 1, спр.280, арк. 269.
8. Чернопиский М. "Сей чоловік на муки піде, а не зрадить..." / М. Чернопиский // Західна Україна. – № 22. – 23–29 травня 1993.
9. Тернопільський Енциклопедичний Словник [Передмова Геннадія Яворського]. – Тернопіль: ВАТ ТВПК "Збруч", 2004. – Т. 1. А – Й. – 696 с.
10. Ханас В. Перший голос за незалежність / В. Ханас // Подільське слово. – 30 січня 1993. – С. 4.
11. Франко І. Українсько-руська (малоруська література) / І. Франко // Зібрання творів: В 50 т. – К.: Наукова думка, 1984. – Т. 41. – С. 87.
12. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 663, оп. 2, спр. 72. арк. 174.
13. Медведик П. І фольклор, і музика, і театр / П. Медведик // Русалка Дністрова. – № 18. – жовтень 1993.
14. Левицький К. Українські політики Галичини. – Тернопіль, 1996. – С.83-85.

Андрій Цаль

ФОРМИРОВАНИЕ МИРОВОЗЗРЕНИЯ ВЯЧЕСЛАВА БУДЗИНОВСКОГО

В статье проанализировано становление мировоззрения Вячеслава Будзиновского. Определены основные факторы, которые влияли на формирование его общественных и политических взглядов.

Ключевые слова: мировоззрение, политические взгляды, В. Будзиновский, М. Драгоманов, И. Франко.

Andriy Tsai

THE FORMATION OF POLITICAL VIEWS OF VYACHESLAV BUDZYNOVSKY

The article analyzes the worldview of Vyacheslav Budzynovsky. Determined the main factors that influenced on formation of his social and political views.

Key words: philosophy, political views, V. Budzynovsky, M.Drahomanov, I. Franko.

УДК 94(477)

Мар'яна Полич

УЧАСТЬ ЛОНГИНА ЦЕГЕЛЬСЬКОГО У ГРОМАДСЬКОМУ І ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ – 20-Х РР. ХХ СТ.

У статті проаналізовано громадсько-політичну діяльність відомого політика, юриста, дипломата Лонгина Цегельського на тлі суспільних процесів у Східній Галичині. Охарактеризовано його місце у національному русі в кінці ХІХ – 20-х рр. ХХ ст., висвітлено державотворчу діяльність в Українській Національній Раді та уряді ЗУНР.

Ключові слова: Лонгин Цегельський, громадське життя, політичне життя, Східна Галичина, національний рух.

Здобуття Україною незалежності і розвиток національної історичної науки дали можливість звернутися до вивчення громадської та політичної діяльності осіб, котрі були організаторами і безпосередніми учасниками боротьби за національну державу. Питання персоніфікації історії, дослідження життєвого шляху, діяльності та творчої спадщини визначних національних діячів є одним із важливих завдань сучасної історичної науки. Увагу науковців привертають передусім імена тих осіб, діяльність яких у радянський період фальшувалася або ж вилучалася з наукового обігу.